

Reactienota voorlopig toetsingsadvies commissie-m.e.r.

planMER REGIONAAL WATER- en BODEMPROGRAMMA

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Advies Commissie-m.e.r.	5
2.1	Sectoraal programma in een integrale context	4
2.2	Doelen moeten concreet en duidelijk zijn	8
2.3	Conclusies doelbereik maatregelen en verbetering t.o.v. huidige situatie	13
2.4	Navolgbare effectbeoordeling	16
2.5	Participatie en samenwerking	17

1 Inleiding

Als ondersteuning voor de besluitvorming rondom het ontwerp Regionaal water- en bodemprogramma (RWP) 2022-2027 hebben wij een plan-milieueffectrapport (planMER) opgesteld. In dit planMER spelen naast doelbereik van het programma ook milieueffecten een rol. Over dit planMER hebben wij de Commissie voor de milieueffectrapportage (commissie-m.e.r.) om advies gevraagd. Op 15 juni 2021 heeft de commissie-m.e.r. haar voorlopige toetsingsadvies uitgebracht. Hierin adviseert zij om het planMER aan te vullen. In deze nota hebben we de hoofdpunten van het advies opgenomen en beschrijven we hoe we deze punten verwerkt hebben en in welk hoofdstuk van het planMER de aanvullingen te vinden zijn. Naast deze reactienota is een pdf van het planMER met wijzigingen bijhouden beschikbaar en een nieuwe versie van het planMER (als digitaal/interactief MER) beschikbaar.

Beschouwing op het voorlopig advies van de commissie

Allereerst willen wij de commissie bedanken voor de grondige analyse op ons RWP en MER en de vragen die daarvan het resultaat waren. Juist die blik van buiten dwingt om de effecten van beleid en uitvoering nog eens goed tegen het licht te houden.

In de kern geven de vragen van de commissie uitstekend weer wat de uitdaging is (in Brabant, maar ook in de rest van Nederland) de komende planperiode:

- Lukt het om de doelen te bereiken? (hoe scherper geformuleerd, hoe beter gedurende de planperiode te monitoren en evalueren)?
- Is de aanpak voldoende om doelbereik te realiseren, en hoe verhoudt de aanpak zich met de aanpak voor andere beleidsopgaven zoals energie, landbouw, natuur, gezondheid, etc.?
- Hoe ga je om met onzekerheid die klimaatverandering met zich mee brengt?
- Wat is de rol van de provincie, wat van andere partijen en hoe werk je hierin samen?

Het vinden van de antwoorden op bovenstaande vragen is een zoektocht voor iedereen in Brabant en Nederland, en zien wij als wezenlijk onderdeel van de reflectie op beleid en uitvoering, en monitoring en evaluatie gedurende de gehele planperiode van het RWP en andere beleidskaders van de provincie.

De uitdaging is groot. De provincie zet met dit RWP samen met alle partners met een pakket van maatregelen, afspraken met partners en inzet in gebieden via de gebiedsgerichte aanpak, komende jaren grote, onomkeerbare stappen naar doelbereik en transitie van het water- en bodemsysteem in Brabant.

Het RWP bouwt voort op ontwikkelingen van afgelopen jaren, maar is vernieuwend in de nog grotere inzet van capaciteit en middelen en de afspraken met de partners om de doelen te behalen in de relatief korte periode tot aan 2027. Het bestuursconvenant grondwater, dat gesloten gaat worden in 2021, en als maatregel nog opgenomen gaat worden in het RWP, is een voorbeeld dat de provincie met al die partners de regie neemt om tot een samenhangende, en niet-vrijblijvende, aanpak in Brabant te komen. Provincie en partners gaan daarbij niet over één nacht ijs: de voorbereidingen voor afspraken over grondwater, en de grootschalige inzet in gebieden met de waterschappen en TBO's zijn meer dan een jaar geleden begonnen.

Het RWP is de tussenstop om terug te kijken en vooruit te kijken, op weg naar 2027, en daarna naar 2030 (looptijd Omgevingsvisie) en 2050. De reflectie en gevraagde aanvullingen en

aanbevelingen van de commissie MER nemen we daarbij ter harte. In hoofdstuk 2 is een gedetailleerde reactie op het voorlopig advies van de commissie weergegeven.

2 Advies Commissie-m.e.r.

In dit hoofdstuk geven we aan hoe we zijn omgegaan met het voorlopige toetsingsadvies van de Commissie-m.e.r. Per paragraaf lopen we achtereenvolgens de punten uit het voorlopige advies langs. De uit het advies geciteerde teksten uit het advies zijn daarbij cursief weergegeven.

2.1 Sectoraal programma in een integrale context

2.1.1 Samenhang tussen sectorale programma's

Het RWP is één van de sectorale programma's die invulling geven aan de integrale Omgevingsvisie van de provincie Noord-Brabant. Deze programma's worden afzonderlijk opgesteld. De Commissie mist in het RWP een toelichting op de samenhang van de verschillende provinciale programma's.

Deze samenhang is belangrijk omdat doelen en maatregelen uit de verschillende programma's elkaar zullen beïnvloeden. Zo maakt het RWP keuzes over maatregelen rond 'natuurparels', terwijl het toekomstige provinciale programma Natuur doelen voor het Brabants Natuurnetwerk gaat vastleggen. Het provinciale beleidskader Landbouw en Voedsel 2030 gaat over de transitie van de landbouw- en voedselketen die voor een belangrijk deel is ingegeven door de problemen met bodem, water en klimaatadaptatie. Waarom het RWP er vanuit lijkt te gaan dat er géén landbouwtransitie plaats gaat vinden is in dat kader niet duidelijk.

Ook is er een samenhang met de energietransitie, specifiek de mogelijkheden voor toepassing van OBES en GBES binnen de provincie. Deze samenhang wordt in (paragraaf 6.1 van het MER) niet benoemd. Naast provinciale programma's zijn ook programma's van andere partijen, zoals de regionale waterprogramma's van de waterschappen of de Deltabeslissingen van het Rijk in dit kader relevant.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER:

- De samenhang tussen RWP en andere sectorale programma's in beeld te brengen, zowel van de provincie zelf als van andere partijen zoals de waterschappen en het Rijk.*
- Maak duidelijk voor welke onderwerpen het RWP randvoorwaarden stelt of kaders biedt aan deze programma's en vice versa.*

Reactie van de provincie

De commissie vraagt aandacht voor de integraliteit en samenhang met andere provinciale beleidskaders, aangezien de provincie werkt met sectorale kaders onder de integrale omgevingsvisie. De commissie merkt ook op dat doelbereik van het RWP afhankelijk is van ander provinciaal beleid, met name beleid uit de beleidskaders natuur en landbouw en voedsel. Daarnaast vraagt de commissie naar de samenhang met regionale en landelijke kaders. Tevens vraagt de commissie om duidelijk te maken voor welke onderwerpen het RWP randvoorwaarden stelt of kaders biedt aan deze programma's en vice versa. In reactie hierop is het planMER onder het kopje 6.1 Wettelijk kader en beleidskader - belangrijkste Brabantse kaders aangevuld met onderstaande tekst.

Samenhang provinciale beleidskaders

De samenhang met andere domeinen is een onderwerp dat continu aandacht verdient. De provincie heeft er voor gekozen om de hoofdpogaven uit de omgevingsvisie uit te werken in thema-gerichte beleidskaders (water, natuur, landbouw en voedsel, economie, mobiliteit, etc.). Het beleidskader Water en vitale bodem loopt qua tijdspad hierin voorop. Inmiddels krijgen ook de andere beleidskaders vorm en zijn voor deze beleidskaders Landbouw en voedsel en Natuur m.e.r.-procedures gestart. In het "Addendum op Bestuursakkoord 2020-2023"(juli 2021)" heeft het provinciebestuur aangegeven dat voor het behalen van de natuur-, water- en landbouwdoelen in de gebiedsgerichte aanpak de beschikking over grond cruciaal is. Daarom start de provincie met een herallocatiefonds waarbij de provincie (extra) gronden gaat aankopen om een groter doelbereik te realiseren. Dit zal van positieve invloed zijn op het halen van de water- en vitale bodemdoelen.

Hieronder lichten wij de samenhang toe:

- Op dit moment worden meerdere beleidskaders ontwikkeld, te weten Gezondheid, Landbouw en Voedsel, Natuur en later dit jaar ook het beleidskader Levendig Brabant. Hierbij wordt uiteraard de relatie met het beleid voor water en vitale bodem beschouwd. Op dit moment bijvoorbeeld vindt een intensief proces plaats om de uitgangspunten en beleidsopgaven van het RWP een plek te geven in het in ontwikkeling zijnde beleidskader landbouw en voedsel. Het is dus niet zo dat het RWP er van uit gaat dat er geen landbouwtransitie gaat plaatsvinden, echter kon er op het moment van opstellen van het MER niet aangegeven worden op welke manier het beleidskader Landbouw en voedsel gaat bijdragen aan het realiseren van de opgaven uit het RWP. In het addendum op het eerdere bestuursakkoord 'Samen bouwen aan de kwaliteit van Brabant' d.d. 16 juli 2021 is aangegeven dat kringlooplandbouw het uitgangspunt wordt voor het beleidskader landbouw en voedsel. Dit vergroot de kans op een hoger doelbereik op de doelen voor water en vitale bodem.
- De relatie van het RWP met beleidskader natuur is ondermeer dat de hydrologische situatie in en om de natuurgebieden op orde moet zijn ten behoeve van het natuurherstel. De natuuropgave stelt dus eisen aan het water- en bodemsysteem en is mede bepalend voor de uit te voeren water- en bodemmaatregelen (met name in de zones rondom de natuurgebieden). Provincie is zich er van bewust dat in de benodigde gebiedsanalyses (om te komen tot een gebiedsspecifiek beeld van de benodigde maatregelen voor een klimaatrobuust water- en bodemsysteem) dus niet alleen de opgaven uit het RWP centraal staan, maar ook de randvoorwaarden voor het water- en bodemsysteem vanuit de natuurwetgeving en –beleid. Het beleidskader natuur gaat naast afronding van het natuurnetwerk en bijbehorende ontsnipperingsopgave en uitvoering van de bosstrategie ook doelen uitwerken gericht op de toegenomen urgentie en impact van de stikstofproblematiek, de intensivering van de landbouw en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, de toegenomen urgentie en aandacht voor de achteruitgang van biodiversiteit en de toegenomen maatschappelijke bezorgdheid over klimaatverandering en duurzaamheid.
- Een belangrijk ander aspect van samenhang van de beleidskaders komt voort uit de opgave 'Brabant Klimaatproof' in de Brabantse Omgevingsvisie. Met vaststelling van het RWP heeft GS ook vastgesteld dat elk beleidsprogramma een analyse doet welke activiteiten en beleidsopgaven uit de betreffende programma's de komende jaren onder de loupe moeten worden genomen om de provinciale activiteiten en programma's klimaatproof te maken. Het RWP heeft daarmee rechtstreekse doorwerking in de overige beleidsprogramma's.

- De provincie heeft er daarnaast voor gekozen om realisatie van de groen-blaue opgaven actief in samenhang op te pakken in een gebiedsgerichte aanpak (GGA), en daarin de koppeling te maken met andere opgaven relevant voor elk specifiek gebied. Dit past goed bij de specifieke aard van de wateropgaven in de deelstroomgebieden, gecombineerd met de specifieke opgaven in dat gebied vanuit onder andere natuur, landbouw, energie en lokale opgaven. Het RWP benoemt deze aanpak expliciet omdat dit mede moet bewerkstelligen dat de doelen uit het RWP behaald worden. Werkafspraken omtrent de GGA worden op dit moment uitgewerkt, en maken onderdeel uit van onder andere de afspraken met de waterschappen en TBO's (zie Hoofdstuk 8 RWP 'Samenhangend programmeren'). Deze afspraken gaan over het geheel van de groen-blaue opgaven in Brabant, terwijl tot nog toe afspraken over realisatie van wateropgaven en natuuropgaven grotendeels los van elkaar gemaakt werden. In de samenhang van realiseren van opgaven wordt er dus een grote slag gemaakt de komende planperiode.
- Het RWP stelt tot slot via de Omgevingsverordening kaders aan andere provinciale beleidskaders, zoals economie (economische sector drankenindustrie) en energie (bodemenergiesystemen), ruimtelijke inrichting (zoning 'Groen-blaue waarden') en generiek aan activiteiten in grondwaterbeschermingsgebieden. In hoofdstuk 8.4 van het ontwerp-RWP is de doorwerking beschreven.

Samenhang met waterbeheerplannen en nationale plannen

De samenhang met de waterbeheerplannen van de waterschappen, en op hoger abstractieniveau het Nationaal Waterplan en het Deltaprogramma, is evident. Op alle 5 de beleidsopgaven uit het RWP vindt intensieve samenwerking plaats met de waterschappen. Ook in het stadium na publicatie van de ontwerp-plannen (op het moment van schrijven van onderhavige aanvulling dus) wordt in onderling overleg gewerkt aan verdere stroomlijning en aanscherping van de wederzijdse plannen.

De samenhang met het Nationaal Waterplan en Deltaprogramma komt tot uitdrukking in de aanpak voor de diverse beleidsopgaven en reguliere overleggen hierover. Zo is er voor beleidsopgave voldoende water een relatie met het Deltaprogramma Zoetwater, de openbare drinkwatervoorziening en de zoetwatervoorziening via het hoofdwatersysteem. Voor klimaatadaptatie ligt de samenhang in het Deltaprogramma Ruimtelijke adaptatie, voor de beleidsopgave schoon water in respectievelijk de landelijke KRW-, Nitraataanpak en Delta-aanpak Waterkwaliteit, en voor veilig water in Deltaprogramma Waterveiligheid. Provincie is actief partner in de overleggen met rijks- en regionale partners zoals Deltaprogramma's Rivieren en Zuidwestelijke Delta, en het Regionaal Bestuurlijk Overleg Maas.

2.1.2 De status en doorzettingskracht van het RWP

'De bevoegdheden en verantwoordelijkheden voor het realiseren van de beleidsopgaven rondom water en bodem liggen bij verschillende partijen.' Zo staat in het RWP. Het MER laat met het alternatievenonderzoek zien dat de provincie verschillende rollen in kan nemen. Alternatief 1 is daarin vooral stimulerend terwijl de andere alternatieven zowel stimulerend, dwingend en soms ook regisserend zijn. Wat nog onvoldoende helder is, is op welke onderwerpen de provincie daadwerkelijk kan sturen, al dan niet samen met partners in de gebieden.

In dat kader moet ook helder zijn wat de status van (uitspraken in) het RWP is, wat dit betekent voor andere partijen en daarmee ook voor de onderlinge samenwerking. Een programma onder de Omgevingswet is immers alleen bindend voor het vaststellende bestuursorgaan. Ook moet

duidelijk zijn in hoeverre uitspraken in het RWP een plek krijgen in bijvoorbeeld de provinciale omgevingsverordening.

De Commissie beveelt daarom aan om, voor iedere beleidsopgave, af te pellen welke taken en bevoegdheden de provincie heeft, wat dit betekent voor wat het RWP over deze onderwerpen vastlegt en hoe dit doorwerkt. Dit vormt een nadere toelichting op de figuur in het RWP waarin op hoofdlijnen de rol en invloed van de provincie, partners en gebruikers is weergegeven. Voor het MER betekent dit dat hieraan gekoppelde (on)zekerheden voor het bereiken van doelen en gevolgen voor het milieu beter in beeld gebracht kunnen worden.

Reactie van de provincie

We nemen de aanbeveling ter harte, en zullen op dit punt het RWP aanvullen door een korte toelichting over de status en doorzettingskracht te geven per beleidsopgave. Dit geeft ons de tijd om tot een evenwichtige aanvulling van het RWP op dit punt te komen.

2.1.3 De balans in de grondwatervoorraad en specifiek de grondwateronttrekkingen.

De provincie is bevoegd gezag voor de hiervoor benodigde vergunningen vanuit de Waterwet (drinkwater en industrie). Berekening en andere kleinere onttrekkingen vallen onder de verantwoordelijkheid van de waterschappen, waarbij er tot nu toe geen sturing plaats vindt op totale onttrekkingshoeveelheden. Het is nu niet duidelijk hoe het ingestelde onttrekkingsplafond van 250 miljoen m₃ grondwater kan worden gehandhaafd, terwijl via berekening voor de landbouw mogelijk ook nog 50 tot maximaal 90 miljoen m₃ grondwater wordt onttrokken. Dit terwijl er alleen voor natuur al een extra grondwateraanvulling noodzakelijk is in de orde van 350 m₃.

Reactie van de provincie

In 2021 worden afspraken gemaakt met de waterschappen, drinkwaterbedrijven en maatschappelijke partners om in samenhang tot de benodigde resultaten voor de beleidsopgave 'voldoende water' in 2027 te komen, waaronder afspraken over de grondwateronttrekkingen. Deze afspraken worden vastgelegd in een bestuursconvenant grondwater najaar 2021, met een looptijd tot en met 2027. De provincie investeert samen met de partners naast vastleggen van het beleid in het RWP dus ook in governance en afspraken om de benodigde trendbreuk in de verdroging daadwerkelijk in gang te zetten. We scherpen het RWP op dit punt aan, omdat de ontwikkeling van het bestuursconvenant nog niet opgenomen is in het ontwerp-RWP.

In het MER is dit toegevoegd in hoofdstuk 13 voorkeursalternatief.

2.1.4 Bodemenergiesystemen

Naast strategisch beleid heeft het RWP ook deels een operationeel karakter. Het RWP geeft bijvoorbeeld aan hoe invulling wordt gegeven aan de bevoegdheid om vergunningen voor bodemenergiesystemen te verlenen, nieuwe beleid ten opzichte van de vigerende Beleidsregel grondwaterbeheer. Bijlage 5 van het RWP bevat de randvoorwaarden voor bodemenergiesystemen. In bijlage 6 van het RWP zijn kaarten opgenomen met een voorstel voor maximale boordieptes en maximale dieptes waar andere circulatievloeistoffen dan puur water zijn toegestaan. Wat de effecten van de voorgestelde voorwaarden zijn voor de energietransitie en CO₂-uitstoot is in het planMER echter niet beoordeeld.

Reactie van de provincie

We hebben een aanvullende, kwalitatieve analyse over bodemenergiesystemen opgenomen voor het VKA (hoofdstuk 13), omdat daar de restricties voor bodemenergiesystemen in zijn opgenomen. Deze kwalitatieve analyse gaat in op de effecten van de restricties op schoon water (doelbereik) en op de energievoorziening (milieueffect). De provincie Noord-Brabant is daarnaast momenteel bezig met twee uitgebreidere, kwantitatieve onderzoeken over bodemenergiesystemen. In het ene onderzoek onderzoekt zij het effect van de restricties voor bodemenergiesystemen op de waterkwaliteit, in het andere onderzoek het effect op de energievoorziening. Deze onderzoeken komen later dit jaar beschikbaar. In het MER is dit toegevoegd onder het kopje 'leemte in kennis'.

2.2 Doelen moeten concreet en duidelijk zijn

2.2.1 Vertaal algemene termen naar concrete normen en doelen

In het MER zijn voor elk van de vijf beleidsopgaven meerdere doelen geformuleerd. Deze doelen zijn vooral in algemene termen geformuleerd, bijvoorbeeld 'voldoende grondwater voor natuur' en 'Brabant heeft een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting'. Sommige van deze doelen zijn concreet doordat ze relateren aan vastgestelde normen, denk aan de Kaderrichtlijn Water (basis op orde voor het grond- en oppervlaktewater) en de Waterwet (bescherming tegen overstromingen).

Voor de beleidsopgave Vitale bodem is het doel echter onvoldoende duidelijk. De titel van het plan onderstreept het belang van een vitale bodem maar vervolgens is niet concreet gemaakt wat hieronder verstaan wordt.¹³ Voor landbouw en natuur worden in een aantal kaarten wel parameters benoemd¹⁴ maar geen concrete waarden. Ook wordt er vooral gefocust op een vitale bodem voor landbouw en beperkt natuur, maar niet voor het stedelijk gebied. De Soil Health Index kan een rol spelen in het komen tot concrete doelen voor deze opgave.

Ook de betekenis van de beleidsopgave voor klimaatadaptatie dat 'maatschappelijke functies in stand blijven of worden bijgesteld' roept vragen op. In hoeverre leidt dit bijvoorbeeld tot het schuiven van functies naar plekken die beter passen en hoe heeft dit een plek gekregen in het bepalen van de milieueffecten?

De provincie heeft in een toelichtend gesprek aangegeven dat voor enkele onderwerpen, waaronder vitale bodem, de doelen op dit moment nog onvoldoende helder te formuleren zijn. Het advies is om in dat geval te laten zien met welke aanpak de provincie tot passende doelen gaat komen en welke (procesmatige) waarborgen ervoor zorgen dat er daadwerkelijk stappen gezet gaan worden. Parallel aan deze aanpak kunnen no-regret maatregelen verdere verslechtering van de huidige situatie voorkomen of beperken, of mogelijk al verbeteren. Leg ook voor deze onderwerpen goed uit hoe in het MER het doelbereik bepaald en beoordeeld is.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER:

- De doelen voor de beleidsopgaven verder te concretiseren, zowel voor 2027 als voor 2050 en te benoemen of sprake is van omgevingswaarden.*

Reactie van de provincie

In reactie op de vragen van de commissie is onderstaand een toelichting gegeven op de met de commissie besproken doelen:

- vitale bodem:

Wat een vitale bodem is, is voor elke bodem verschillend. De bodemvitaliteit wordt bepaald door een combinatie van parameters (bodemleven, hoeveelheid en aard organische stof, structuur, mestdruk, vochttoestand, etc.) en de interactie tussen deze parameters en grondgebruik. Deze verschillen van plaats tot plaats. Op wetenschappelijk niveau is er nog geen overeenstemming over een beperkte set van indicatoren die op een betrouwbare manier inzicht geeft in de bodemvitaliteit. Wel zijn er meerdere initiatieven om tot een eenduidige en praktisch hanteerbare set indicatoren te komen. Voorbeelden hiervan zijn de Soil Health Index (SHI) en de Open Bodem Index (OBI). Beide methoden zijn wel geschikt om een indruk te krijgen van de bodemvitaliteit op perceelsniveau, maar –vanwege het grote aantal parameters van de index – niet bruikbaar op het schaalniveau van een regio of provincie. De diversiteit en hoeveelheid bodemleven zijn een goede indicator voor bodemvitaliteit, maar metingen zijn kostbaar en arbeidsintensief. De provincie Noord-Brabant neemt deel aan een onderzoek om via geavanceerde bodemsensoren op relatief goedkope wijze inzicht te krijgen in het bodemleven.

Een vitale bodem draagt bij aan een betere kwaliteit van het watersysteem aangezien er minder kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen nodig zijn voor een goede gewasopbrengst en meststoffen beter worden gebonden. Het kwantificeren van de bijdrage van een vitale bodem aan het bereiken van de doelstellingen voor grond- en oppervlaktewater is alleen mogelijk via stoffenbalansen en modelberekeningen en vraagt derhalve input van veel data, die niet provinciebreed beschikbaar zijn. Dergelijke berekeningen zijn wel praktisch uitvoerbaar op het niveau van bedrijven of deelstroomgebieden, maar zijn arbeidsintensief en moeten uitgaan van aannames. De commissie vraagt om een aanpak om tot doelen/indicatoren te komen ingeval het niet nu mogelijk is om deze op te nemen in het RWP. De provincie volgt de ontwikkeling van genoemde indexen (en andere beoordelingssystematieken) op de voet, maar heeft dit niet expliciet benoemd in het ontwerp-RWP of het MER. De provincie heeft met de HAS Den Bosch het initiatief genomen tot het opzetten van een Kenniscentrum Bodem, dat onder meer een rol zal gaan spelen in afleiden van een praktisch beoordelingssysteem en in de monitoring van de effecten van maatregelen op het agrarisch bedrijf (uitvoeringsplan Bodem Up 2.0). Wij zullen in het RWP onze aanpak op dit onderdeel aanvullen en zullen de voortgang in (wetenschappelijke) kennis over indicatoren benutten en maximaal inzetten om de doelen (Brabantbreed of gebiedsgericht) voor de beleidsopgave vitale bodem verder te concretiseren.

Wel opgenomen in het ontwerp-RWP is de doelstelling dat in de planperiode minimaal 1.500 agrarisch ondernemers actief aan de slag gaan met een vitale bodem. De opgave voor Vitale bodem in het agrarische gebied is nauw verweven met de opgaven voor waterkwaliteit en biodiversiteit. De provincie heeft echter geen sturend instrumentarium tot zijn beschikking voor bodemherstel op agrarische gronden, maar kan wel meeliffen met de opgaven voor water (KRW, Nitraat) en natuur (N2000). De aanpak in het RWP richt zich daarom op het stimuleren van draagvlak, betrokkenheid en investeringen in bodemvitaliteit bij agrariërs en (andere) grondeigenaren door een koppeling te leggen met het economisch belang. Een investering in de bodemvitaliteit beperkt de risico's op misoogsten door droogte en wateroverlast die door de veranderende klimaatomstandigheden vaker zullen optreden en werkt kostenbesparend vanwege minder afhankelijkheid van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Tegelijk leveren de

maatregelen hun aandeel aan de wettelijke opgave voor een goede water- en natuurkwaliteit.

Vitale bodem in het RWP focust op landbouwgrond omdat de natuurgrond al belegd is in de programma's Stikstof en Natuur, en de zorg voor de stedelijke bodem onder de verantwoordelijkheid van gemeenten valt. De problematiek van de stedelijke bodem richt zich op (de sanering van historische) verontreinigingen. In het landelijk gebied staat vooral de belasting van bodem en water met meststoffen en chemische gewasbeschermingsmiddelen centraal. Het stedelijk gebied valt dus buiten scope van de beleidsopgave vitale bodem van het RWP.

In algemene zin hebben we de bepaling van het doelbereik voor vitale bodem, net als voor de andere beleidsopgaven, nader toegelicht in het MER, (hoofdstuk 9). Zie voor een reactie paragraaf 2.3 van deze reactienota. In (hoofdstuk 12, conclusies en aanbevelingen) is het belang van monitoring, concretisering doelen en aanpassen maatregelen toegevoegd. In hoofdstuk 14, bij paragraaf 14.1 'Leemten in kennis' is onder een nieuw kopje 'doelen' toegevoegd waar het belang om in meer detail en iteratief de doelen uit het RWP aan te scherpen tijdens de programma periode.

- voldoende water:

Voor grondwater stelt de KRW dat de grondwatervoorraad in de grondwaterlichamen Maas Slenk Diep (diepe grondwater) en Zandmaas (ondiepe grondwater) op orde en op termijn stabiel moeten zijn. Het doelbereik voor de grondwatervoorraden blijkt uit trendanalyses van de grondwaterstanden en stijghoogten. De benodigde aanpak voor de grondwatervoorraden hangt samen met het geheel van het komen tot een klimaatbestendig water- en bodemsysteem, en is een mix van gebiedsspecifieke maatregelen op deelstroomgebiedsniveau en generieke maatregelen voor bijvoorbeeld de diepe onttrekkingen.

Om te komen tot een klimaatbestendig water- en bodemsysteem zullen voor de deelstroomgebieden in Brabant analyses worden gemaakt, zodat per deelgebied zichtbaar wordt welke maatregelen nodig zijn. Vereisten voor het watersysteem vanwege de natuurwetgeving worden in de deelstroomgebied-analyses meegenomen. We zullen in overleg met de waterschappen bezien of het gewenst is het RWP, en eventueel de waterbeheerplannen van de waterschappen, op dit punt aan te scherpen of dat dit onderdeel wordt van de onderlinge afspraken.

Daarnaast worden in 2021 afspraken gemaakt met de waterschappen, drinkwaterbedrijven en maatschappelijke partners om in samenhang tot de benodigde resultaten voor de beleidsopgave 'voldoende water' in 2027 te komen. Deze afspraken worden vastgelegd in een bestuursconvenant grondwater najaar 2021, met een looptijd tot en met 2027. De provincie investeert samen met de partners naast vastleggen van het beleid in het RWP dus ook in governance en afspraken om de benodigde trendbreuk in de verdroging daadwerkelijk in gang te zetten. We scherpen het RWP op dit punt aan, omdat de ontwikkeling van het bestuursconvenant nog niet opgenomen is in het ontwerp-RWP. In het planMER is het bestuursconvenant opgenomen als maatregel in (hoofdstuk 13, voorkeursalternatief).

- klimaatadaptatie:

Conform de aanpak in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie wordt de aanpak voor klimaatadaptatie in een cyclus bezien en aangescherpt. Dit is reeds opgenomen als aanpak in het ontwerp-RWP onder het kopje 'Klimaatadaptatie op schaalniveau van Zuid-Nederland'. Zo krijgen we een steeds beter beeld van wat er nodig is om Brabant klimaatbestendig en waterrobuust te maken.

De zinsnede uit het RWP waaraan de commissie refereert (dat 'maatschappelijke functies in stand blijven of worden bijgesteld' op pagina 50 van het ontwerp-RWP) heeft betrekking op het doel om Brabant klimaatproof te maken in 2050. Aangegeven in het RWP is dat in 2050 de ecologische, economische en maatschappelijke gevolgen van klimaatverandering op een acceptabel niveau moeten liggen en de maatschappelijke functies in stedelijk en landelijk gebied optimaal behouden blijven of zijn bijgesteld door in te spelen op de gevolgen van klimaatverandering. Het is niet op voorhand aan te geven in hoeverre dit leidt tot het schuiven van functies naar plekken die beter passen. Middels het instrument van de klimaatstresstesten (toegepast door zowel gemeenten, waterschappen als provincie) wordt in een cyclus in kaart gebracht welke gevolgen van klimaatverandering vragen om aanpassingen en wordt een aanpak geformuleerd. Voor het landelijk gebied is duidelijk dat in de beekdalen niet overal alles meer kan. Provincie heeft in het ontwerp-RWP aangegeven samen met de waterschappen onderzoek te doen naar de mogelijkheden om duidelijkheid te geven aan grondgebruikers welke grondwaterstanden gaan gelden in het landelijk gebied, zodat grondgebruikers zelf kunnen kiezen hoe daar mee om te gaan. De gebiedsanalyses per deelstroomgebied zullen de informatie opleveren die nodig is om de benodigde grondwaterstanden in te schatten. Dit is meegenomen in de milieueffecten landbouw en gebruiksfuncties. De veranderingen in de grondwaterstanden zorgen namelijk voor veranderingen in landbouwopbrengsten en woonkwaliteit. Dit is beschreven in (hoofdstuk 10 van het planMER).

2.2.2 Omgevingswaarden

Het valt de Commissie tot slot op dat in het RWP en het MER de term 'omgevingswaarde' niet terugkomt. Als sprake is van omgevingswaarden dan is het programma de plek om te laten zien hoe je eraan gaat voldoen. De Commissie adviseert om, bijvoorbeeld in (hoofdstuk 5 van het MER over doelen), te laten zien of sprake is van relevante omgevingswaarden waar het programma rekening mee moet houden en in hoeverre de maatregelen uit het RWP hierop aansluiten.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER:

- *De doelen voor de beleidsopgaven verder te concretiseren, zowel voor 2027 als voor 2050 en te benoemen of sprake is van omgevingswaarden.*

Reactie van de provincie

In de omgevingsvisie van provincie Noord-Brabant zijn 1 basisopgave en 4 hoofdogaven opgenomen. De visie benoemt de 4 hoofdogaven apart naast de basisopgave om zo de specifieke aandachtspunten per opgave onder de aandacht te brengen. Bij de uitwerking van beleid en maatregelen maar zeker ook bij de uitvoering is het noodzakelijk dat de opgaven in samenhang worden opgepakt. Dat gebeurt in de programma's (zoals het RWP) en uitvoeringstrajecten zoals de Gebiedsgerichte Aanpak Groenblauwe opgaven. De basisopgave uit de Omgevingsvisie is te komen tot een veilige en gezonde leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit. Deze basisopgave is veelomvattend, en omvat onder meer de opgaven uit het RWP op het vlak van schoon en voldoende water, waterveiligheid en vitale bodem. Voor deze basisopgave zijn, op één uitzondering na, geen separate omgevingswaarden vastgesteld. In de provinciale omgevingsverordening zijn de wettelijke verplichte omgevingswaarden voor regionale waterkeringen en wateroverlast opgenomen. In het RWP is onder de beleidsopgave 'Veilig water' aangegeven dat deze waarden behaald gaan worden. Het RWP gaat voor het overige dus uit van de eigen doelstellingen en opgaven.

Eén van de vier hoofdopgaven uit de Omgevingsvisie is te komen tot een klimaatproof Brabant. De vanuit het RWP te realiseren onderdelen van deze hoofdopgave zijn opgenomen in de beleidsopgave Klimaatadaptatie. Ook hiervoor zijn geen separate omgevingswaarden opgenomen in de omgevingsverordening.

De inhoud van het RWP m.b.t. de KRW (en Europese Richtlijn Overstromingsrisico's -ROR) is voorgeschreven in art. 4.4 Besluit kwaliteit leefomgeving (BKL). De normen en opgaven in het RWP op dat vlak worden conform het BKL vastgesteld en niet via de systematiek van omgevingswaarden in de omgevingsverordening. . We hebben deze toelichting toegevoegd aan (hoofdstuk 5 doelen).

2.2.3 Sluit aan op parameters uit het bestaande monitoringssysteem

Voor de monitoring maakt de provincie gebruik van het bestaande informatiesysteem Brabant InZicht. Dit systeem heeft zijn werking bewezen; zowel de inhoud van de informatie die deze systemen opleveren als een goede ontsluiting (leesbaarheid) daarvan. Door bij het formuleren van de doelen gebruik te maken van bestaande parameters, is ook eenvoudig een relatie te leggen tussen monitoringsresultaten en de doelen.

De Commissie beveelt aan om, bij het bepalen van nieuwe parameters, te onderzoeken in hoeverre deze een plek kunnen krijgen in bestaande of nieuwe monitoringssystemen. Denk daarbij ook aan de wijze waarop onzekerheden een plek krijgen, zoals de klimaatontwikkeling. In dat kader staan er voor 2023 de publicatie van nieuwe landelijke klimaatscenario's gepland: wat betekent dit voor de interpretatie van monitoringsgegevens in relatie tot de beoogde doelen?

Reactie van de provincie

Bij het bepalen van parameters oftewel indicatoren zal altijd eerst bekeken worden of er al bestaande parameters zijn die via al functionerende informatiesystemen beschikbaar zijn. Op www.klimaat-effectatlas.nl is bijvoorbeeld al een schat aan te monitoren parameters opgenomen. De onzekerheden van huidige of nieuwe klimaatscenario's hebben niet zozeer effect op de keuze van geschikte parameters. Ook de interpretatie van die gegevens in relatie tot de huidige toestand heeft daar geen effect op. De daadwerkelijke ontwikkeling van klimaat-effecten en de onzekerheden hebben ons inziens vooral effect op het bepalen van de noodzakelijke maatregelen om het doelgat tussen de huidige situatie en gewenste situatie in 2050 te dichten. Bij versterkte klimaatverandering of grote onzekerheden zal een groter/ander maatregelenprogramma noodzakelijk zijn. Bij de tussentijdse evaluatie van het RWP zal hiernaar gekeken worden, en uiteraard in de aanloop naar de volgende planperiode.

2.2.4 Kijk naar het tussendoel 2027 en het doeljaar 2050

Een deel van de ambities is gericht op 2050. Omdat het programma een looptijd tot 2027 heeft, laat het MER zien wat het RWP over 6 jaar oplevert. Daardoor is nu niet inzichtelijk wat de voorgestelde aanpak betekent op de langere termijn en of er nu al stappen gezet moeten worden om de ambitie in 2050 te kunnen halen.

Zo is voor klimaatadaptatie een doel geformuleerd voor 2050 'Brabant heeft in 2050 een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting'. Het doelbereik is beoordeeld voor 2027. Wordt daarbij de vraag gesteld of Brabant in 2027 op koers is om in 2050 het doel te bereiken, of dat Brabant in 2027 klimaatrobuust is voor de situatie op dát moment?

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER:

- *Te laten zien in welke mate het voorkeursalternatief aan de gekwantificeerde doelen voor 2027 en 2050 bijdraagt.*

Reactie van de provincie

Voor voldoende water, schoon water, waterveiligheid en vitale bodem zijn de doelen geformuleerd voor de looptijd van het programma, dus tot en met 2027. Het doelbereik is voor deze vier thema's dan ook voor 2027 in beeld gebracht. We hebben het jaartal toegevoegd aan de titel van de afbeeldingen om dit te verduidelijken. De doelen voor 2027 zullen gedurende de looptijd van het programma worden geconcretiseerd. Dat maakt het niet mogelijk om helder aan te geven welke verbetering in 2027 verwacht mogen worden. Wel kan een inschatting gemaakt worden van de bijdrage van de alternatieven en maatregelen aan de doelen. Tekstueel hebben we dit verduidelijkt in het planMER. Voor 2050 zijn geen specifieke doelen opgenomen voor deze opgaven. Voor het thema klimaatadaptatie zijn de doelen wel geformuleerd voor 2050. 2027 is daarbij beoordeeld aangezien dit de looptijd van het programma betreft. Het is inderdaad logisch om ook een beoordeling op klimaatadaptatie voor 2050 toe te voegen. Dat hebben we toegevoegd in (hoofdstuk 9 'Doelbereik', hoofdstuk 12 'Conclusies en aanbevelingen' en hoofdstuk 13 'Voorkeursalternatief').

2.3 Conclusies doelbereik maatregelen en verbetering ten opzichte van huidige situatie

2.3.1 Relatie tussen dashboard-meters huidige situatie, beoogde situatie en doelbereik

De dashboard-meters worden enerzijds ingezet om de huidige situatie te duiden ten aanzien van de vijf beleidsopgaven, zowel in het MER (hoofdstuk 4), het RWP (hoofdstuk 3) en de praatplaat (sheet 6). Anderzijds gebruikt het plan-MER dashboard-meters om het doelbereik van de verschillende alternatieven aan te geven (zoals in afbeelding 0.3 van het MER). Hierbij wordt als referentiesituatie de situatie gehanteerd, waarin de wijzer voor alle beleidsopgaven helemaal onderaan in het rode vakje staat. Deze referentiesituatie komt dus niet overeen met het dashboard van de huidige situatie. Het doelbereik van de maatregelen wordt ten opzichte van de aangegeven referentiesituatie beoordeeld; er is dus sprake van een relatieve beoordeling.

Van huidige situatie naar beoogde situatie

Hierdoor laten de meters niet zien hoe groot het verschil tussen meterstand in de huidige situatie en de beoogde meterstand in 2027 en 2050 is. Ter illustratie: in de huidige situatie is de beleidsopgave waterveiligheid in het plan-MER als ruim in het groen aangegeven, terwijl de beleidsopgave waterkwaliteit nog midden in het rood staat. Onduidelijk is wat de (eind)doelstelling voor waterveiligheid of waterkwaliteit is: waar zou de meter dan moeten staan? Wanneer voor alle opgaven de meter uiteindelijk groen aan zou moeten wijzen, moet er in absolute zin voor de opgave waterkwaliteit méér inspanning plaatsvinden dan voor de opgave waterveiligheid. Immers de meter voor waterveiligheid staat al in het groen, terwijl die van waterkwaliteit in het rood staat. Dit verschil in inspanning komt niet naar voren in de dashboard-meters van de alternatieven in het plan-MER.

Doelbereik versus beoogde situatie

Het doelbereik van het voorkeursalternatief (afbeelding 0.6 in het MER) is door het dubbel gebruik van de dashboard-meters lastig te interpreteren. De lezer is geneigd de meters voor de huidige situatie en het doelbereik met elkaar te vergelijken en hieruit bijvoorbeeld te concluderen dat de opgave voor voldoende water in 2027 op de grens van matig op voldoende ligt.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER het doelbereik van de samengestelde alternatieven te onderbouwen door:

- *Onjuiste interpretatie van de visualisaties van de huidige situatie en het doelbereik te voorkomen, bijvoorbeeld door verschil in vormgeving.*

Reactie van de provincie

We begrijpen dat er verwarring kan ontstaan bij het vergelijken van de 'metertjes'. We hebben het planMER aangepast; de dashboard-metertjes voor de huidige situatie zijn behouden in zowel het planMER als het RWP, maar de dashboard-metertjes voor het doelbereik zijn vervangen door metertjes in blauwtinten om onjuiste interpretatie van de visualisatie te voorkomen. In de titel hebben we aangegeven dat het om een relatieve beoordeling ten opzichte van de referentiesituatie gaat. Dit is aangepast in (hoofdstuk 9, 12 en 13 van het planMER). De toelichting op de meterstanden is eveneens verduidelijkt in de aanpak en in de tabellen in (hoofdstuk 9).

2.3.2 Optelsom van alternatieven onduidelijk

Het is niet duidelijk waarom de samengestelde alternatieven (zowel het alternatief met het grootste doelbereik zijnde de combinatie van 1,2 en 4 en het voorkeursalternatief zijnde de combinatie van 1, 2 en 3) beter op doelbereik scoren dan de afzonderlijke alternatieven. Dit valt op omdat het voorkeursalternatief is gebaseerd op de beschikbare middelen en capaciteit en niet op een maximaal doelbereik. Als reden noemt het MER dat het combineren leidt tot versterking. Dit is echter onvoldoende toegelicht en onderbouwd. Het is namelijk niet duidelijk welke onderdelen die een minder goede bijdrage leveren zijn weggelaten en welke maatregelen die juist positief bijdragen wél zijn overgenomen in het voorkeursalternatief.

Ook is niet te herleiden hoe is omgegaan met de reikwijdte van alternatieven. De alternatieven 3 en 4 richten zich op respectievelijk 27.000 en 100.000 hectare van de provincie. De beide andere alternatieven omvatten maatregelen in het gehele grondgebied van Brabant. Het is niet duidelijk hoe met dit onderscheid is omgegaan in het bepalen van het uiteindelijke doelbereik van de samengestelde alternatieven.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER het doelbereik van de samengestelde alternatieven te onderbouwen door:

- *Duidelijk te maken welke onderdelen van de afzonderlijke alternatieven wel en welke geen plek krijgen in een samengesteld alternatief.*
- *Uit te leggen en te onderbouwen in hoeverre onderdelen elkaar (kunnen) versterken en wat dit betekent voor de milieueffecten en het doelbereik.*

Reactie van de provincie

We hebben (hoofdstuk 12 en 13) aangevuld: voor elk van de alternatieven die onderdeel zijn van de gecombineerde alternatieven is globaal aangegeven welke maatregelen elkaar versterken en wat dit betekent voor de milieueffecten en het doelbereik.

In (hoofdstuk 13) is concreter aangegeven welke maatregelen wel en niet zijn overgenomen in het VKA. In het RWP is de volledige set aan maatregelen opgenomen. Daar hebben we naar verwezen voor het complete beeld.

De conclusie van de commissie dat de keuze voor het VKA is gebaseerd op beschikbare middelen en capaciteit willen wij graag nuanceren. De keuze over beschikbare middelen heeft

alleen betrekking op het verschil tussen aanpak in alternatieven 3 en 4. Het areaal in alternatief is zodanig groot, dat dit een enorm beslag legt op capaciteit en middelen. De reden om niet alternatief 4 op te nemen in het VKA, maar dat te beperken tot alternatief 3, is dat wij denken dat de kosteneffectiviteit niet hoog is omdat alternatief 4 enorm hoge kosten met zich meebrengt, terwijl het de vraag is of doelbereik zonder meer wel haalbaar is met alternatief 4.

Het MER zegt ook niet dat het niet mogelijk is met een andere combinatie (dan combinatie van alternatieven 1, 2 en 4) de doelen te behalen. Provincie schat in dat indien blijkt dat met het huidige VKA de doelen niet bereikt lijken te worden, meer inzet op maatregelen uit alternatief 1 (dus intensiveren van dat deel van het maatregelenpakket) en meer inzetten op maatregelen uit alternatief 2 (meer reguleren) een effectievere aanpak zal zijn dan uitbreiden van het VKA met de maatregelen uit alternatief 4. Het MER heeft daarmee het beoogde effect gehad: er is meer inzicht verkregen in de consequenties van de keuzes uit de alternatieven tot een VKA.

2.3.3 Nuance ontbreekt in dashboard van het voorkeursalternatief

Wat vervolgens opvalt is dat het dashboard in de conclusie van het MER een optimistisch beeld schetst van de resultaten van het voorkeursalternatief. De metertjes, die het doelbereik aangeven, staan op de overgang van geel naar groen. Een snelle lezer kan hieruit concluderen dat het RWP ervoor zorgt dat in 2027 de doelen nagenoeg bereikt zijn. De tekst op bladzijde 118 van het MER bevat echter meer nuance in de conclusie: 'voldoende, maar niet volledig' (voldoende water, waterveiligheid, vitale bodem en klimaatadaptatie) en 'matig'(schoon water). De visualisaties en de tekst sluiten nu niet op elkaar aan.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER het doelbereik van de samengestelde alternatieven te onderbouwen door:

- De conclusies van het doelbereik in de tekst en de visuele weergave daarvan één op één op elkaar aan te laten sluiten en inzicht te geven in de verschillen tussen het oordeel over de vijf beleidsopgaven.*

Reactie van de provincie

Er stond per ongeluk een verkeerde versie van afbeelding 13.1 in het planMER. Deze hebben we vervangen. Daarnaast kent de tekst vaak meer nuancering dan de dashboard-metertjes, omdat we ervoor gekozen hebben de dashboard-metertjes slechts zes standen te geven. Deze standen hebben we daarnaast beter toegelicht in (hoofdstuk 7 'Aanpak') en (hoofdstuk 9 'Doelbereik').

2.3.4 Beoordeling situatie 2027 met doorkijk naar 2050

Verder is ook de (eind)situatie in 2027 of 2050 ten aanzien van de vijf beleidsopgaven niet helder weergegeven. Welke verbetering in de situatie wordt er in 2027 en 2050 verwacht, vergeleken bij de huidige situatie? Hierbij zou ook een nuancering op de gebiedsgerichte benadering (vanuit alternatief 3) versus een Brabant-brede benadering logisch zijn.

De Commissie vraagt zich in dit kader ook af hoe tot de conclusie voor het doelbereik van 'Voldoende water' gekomen is. Immers, de KRW-doelen zijn en blijven ook in 2027 nog ver weg en geen van de alternatieven draagt bij aan het substantieel aanvullen van het diepe grondwater. Dit terwijl de grondwateronttrekkingen (met name voor drinkwater) fors zijn en naar verwachting ook blijven en zelfs toenemen (zo staat in (hoofdstuk 3) van het MER). De alternatieven 1, 2 en 3 scoren daarom op 'voldoende water' in het rood of op de grens van rood en geel.

De Commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER het doelbereik van de samengestelde alternatieven te onderbouwen door:

- Een helder beeld te geven van de te bereiken situatie in 2027 met een doorkijk naar 2050.

Reactie van de provincie

Voor voldoende water, schoon water, waterveiligheid en vitale bodem zijn de doelen geformuleerd voor de looptijd van het programma, 2027. Het doelbereik is voor deze vier thema's dan ook voor 2027 in beeld gebracht. We hebben het jaartal toegevoegd aan de titel van de afbeeldingen om dit te verduidelijken. De doelen voor 2027 zullen gedurende de looptijd van het programma worden geconcretiseerd. Dat maakt het niet mogelijk om helder aan te geven welke verbetering in 2027 verwacht mogen worden. Wel kan een inschatting gemaakt worden van de bijdrage van de alternatieven en maatregelen aan de doelen. Tekstueel hebben we dit verduidelijkt in het planMER. Voor 2050 zijn geen specifieke doelen opgenomen voor deze opgaven. Voor het thema klimaatadaptatie zijn de doelen wel geformuleerd voor 2050. 2027 is daarbij beoordeeld aangezien dit de looptijd van het programma betreft. Het is inderdaad logisch om ook een beoordeling op klimaatadaptatie voor 2050 toe te voegen. Dat hebben we toegevoegd in (hoofdstuk 9 'Doelbereik', hoofdstuk 12 'Conclusies en aanbevelingen' en hoofdstuk 13 'Voorkeursalternatief').

2.3.5 Doelbereik en milieueffecten

De tekst in deze paragraaf betreft het doelbereik en de visuele weergave daarvan. Voor de milieueffecten worden pictogrammen gebruikt. Daarbij is er in het MER ervoor gekozen om milieuthema's die overeenkomen met één van de doelen niet als apart milieueffect te beoordelen. De Commissie constateert dat door de vormgeving en grootte van de metertjes de aandacht van de lezer als vanzelf uitgaat naar doelbereik. De milieueffecten springen in dit MER minder in het oog.

Reactie van de provincie

We maken de afbeeldingen van de metertjes wat kleiner, waardoor deze minder de aandacht trekken.

2.4 Navolgbare effectbeoordeling

Voor het bepalen van de milieueffecten is gewerkt in werksessies op basis van expert judgement, zo staat in (hoofdstuk 7) van het MER. De resultaten zijn kort en bondig in het MER weergegeven. Dit leidt tot een in omvang overzichtelijk MER. Tegelijkertijd ontbreekt nu op meerdere onderwerpen voldoende duiding en onderbouwing van de conclusie. Ook is niet af te leiden welke onderwerpen en aspecten in de beoordeling mee zijn genomen; de beoordeling is hierdoor onvoldoende navolgbaar.¹⁷ Door de doelen concreet maken, kan ook een expert oordeel beter onderbouwd worden. Dit helpt vervolgens weer bij het duiden van de monitoringsresultaten: sluiten ze aan bij de verwachtingen of niet en waarom niet?

De commissie adviseert om, voorafgaand aan besluitvorming, in een aanvulling op het MER de effectbeoordeling nader te onderbouwen:

- Ga hierbij in op de onderwerpen en aspecten die zijn meegenomen in het oordeel op elk thema en criterium.
- Leg uit waarom op grond van het expert judgement tot een bepaald oordeel is gekomen. Relateer dit oordeel aan concrete doelen.

Reactie van de provincie

We hebben de effectbeoordeling voor elk van de milieuthema's aangevuld door de uitgangspunten helderder te beschrijven en de wijze van beoordeling nader toe te lichten. Deze aanvulling is terug te vinden in (hoofdstuk 10 'Milieueffecten').

2.5 Participatie en samenwerking

Het MER geeft aan hoe in een gezamenlijke sessie met een groot aantal partijen het belang van draagvlak is besproken en wat daarvoor nodig is (en wat juist niet). Het RWP bevat een afbeelding die goed illustreert dat de provincie gezien haar rol en invloed andere partijen hard nodig heeft (bladzijde 56 RWP). In een toelichtend gesprek heeft de provincie aangegeven dat ook op andere manieren en momenten overleg met belanghebbenden heeft plaatsgevonden gedurende de totstandkoming van het RWP.

Vooruitkijkend naar de implementatie van het RWP beveelt de Commissie aan om de betrokken partijen tijdig duidelijkheid te bieden over de wijze waarop ze de samenwerking in wil vullen. Hoe wil de provincie ervoor zorgen dat de gebiedsgerichte aanpak gezamenlijk opgepakt wordt en wat verwacht zij van de betrokken partijen? Hoe krijgt de samenwerking vorm en welke instrumenten worden daarvoor ingezet en/of ontwikkeld?

Voor toekomstige programma's of projecten beveelt de Commissie aan om in het MER een beeld op te nemen van het gehele participatieproces. Denk aan de verschillende momenten waarop participatie heeft plaatsgevonden, welke informatie is gebracht en opgehaald en in hoeverre opbrengsten van participatiemomenten een plek heeft gekregen in de alternatieven of de effectbeoordeling.

Reactie van de provincie

Voor het RWP als geheel zal er naar verwachting jaarlijks een netwerkbijeenkomst georganiseerd worden om kennis uit te wisselen, nieuwe ontwikkelingen te delen en de voortgang in de aanpak van de partners in het Brabantse waterveld te bespreken.

Uiteraard zal er daarnaast in vele trajecten met partners samengewerkt worden conform de aanpak die voor elk van de vijf beleidsopgaven geschetst is in het RWP. De Brabantse (grondwater-)partners verenigd in het Breed Bestuurlijk overleg Grondwater (BBG) hebben besloten om langs twee sporen verder te werken aan verdere verduurzaming van het grondwaterbeleid en de uitvoering van maatregelen. Het betreft het vastleggen van afspraken voor de korte en middellange termijn in de vorm van een bestuursconvenant grondwater 2021-2027 en een onafhankelijk advies over de aanpak van droogte in Brabant om te dienen als wenkend en werkend perspectief voor 2030 en verder.

Het doel van het convenant is om met alle waterpartners een langjarige samenwerking rondom de aanpak van droogte en in het bijzonder grondwater te bevestigen en gezamenlijke afspraken te maken over het resultaat en de bijbehorende aanpak.

In de gebieden met water- en natuuropgaven zal de Gebiedsgerichte Aanpak van groenblauwe opgaven opgezet worden. Afspraken daarover (aanpak, programmering, rolverdeling) worden met waterschappen en terrein-beherende organisaties gemaakt. In de concrete trajecten zal in elk gebied met alle benodigde stakeholders worden samengewerkt.